

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტი

თეოდორე

ქართული სახელმწიფო.
ისტორია და პერსპექტივები

ISBN 978-9941-25-610-3

9 789941 256103

თედო დუნდუა

ქართული სახელმწიფო.
ისტორია და პერსპექტივები

გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი
2019

ნარმოდგენილი ნაშრომი აგრძელებს ავტორის
შემდეგ წიგნებს: საქართველოს უძველესი და ძველი
ისტორიის ნარკვევები. თბ. 2017; საქართველოს
უძველესი და ძველი ისტორიის ნარკვევები. დამატება.
თბ. 2019; ფეოდალური საქართველო. საისტორიო
შტუდიები. თბ. 2019.

დიზაინი და დაკაბადონება:
ალექსანდრე ბოშიშვილი,
თამარ სტეფნაძე

© თედო დუნდუა, 2019

© გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2019

ISBN 978-9941-25-689-9

შინაარსი

Contents

ლევიათანი ანუ კაპიტალიზმის პერსპექტივები საქართველოში	5
Leviathan, or the Perspectives of Capitalism in Georgia (Summary)	20
ჩრდილოეთი და სამხრეთი, ანუ მართლმადიდებელი სამყაროს სოციალ-დემოკრატიული კონვერსია	24
North and South, or Social Democratic Conversion of the Orthodox World (Summary)	27
ქართული სახელმწიფო 3000 წლისაა	30
Georgia – 3 000 Years of Statehood (Summary)	32
კონსტიტუციური ცვლილებების ერთი ეპიზოდი. ნოდებრიობის გაუქმება სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში	33
A Page in Constitutional History. Denunciation of the Estates in Southwest Georgia	41

ლევიათანი ანუ კაპიტალიზმის პერსპექტივები საქართველოში

წარმოდგენილი პარაგრაფის სტრუქტურა ასეთია: 1) სოციალურ-ეკონომიკური ევოლუციის ზოგადი სქემის ფიქსაცია და ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის პოლიტიკური მოწყობის პრინციპის დიალექტიკა; 2) დიალექტიკის ციკლური ხასიათის დასაბუთება; 3) ზონალური კონფრონტაცია; 4) ფიზიკურ-გეოგრაფიული დეტერმინიზმი და საქართველო; 5) ქართული სოციალიზმის სათავეებთან.

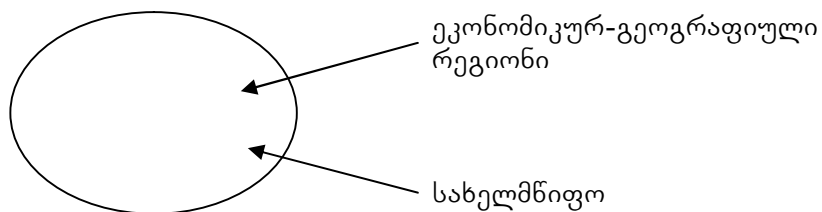
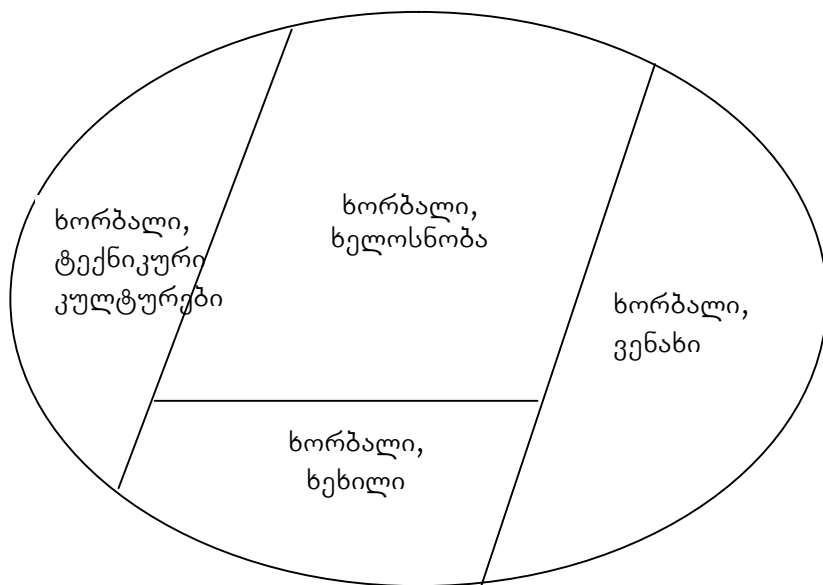
ნეოლითური სოციალური სუბიექტი უნივერსალია. ის მინათმოქმედია, მეჯოგეც, ხელოსანიც და ახორციელებს სამეურნეო-ორგანიზაციულ საკანონმდებლო ინიციატივას. პოლიტიკური რეგალია არ არსებობს. ეს არის საყოველთაო თანასწორობის ხანა, პრიმიტიული ანარქიული კომუნიზმი, კომუნიზმის I ციკლი.

სოციალური ევოლუცია სხვა არაფერია, თუ არა ფუნქციური დისტრიბუცია. სასოფლო-სამეურნეო ფუნქციების სივრცობრივი გადანაწილება ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის, ქვეყნის, კატეგორიის გენეზისის საფუძველია; ე.ი. იქმნება გარემო, სადაც სახელმწიფოებრიობა განხორციელდა. სხვა პოლარიზაცია ორგანიზაციული ფუნქციების აბსტრაჰირება-გამოყოფაა, რაც ეკონომიკური დიალექტიკის ფონზე

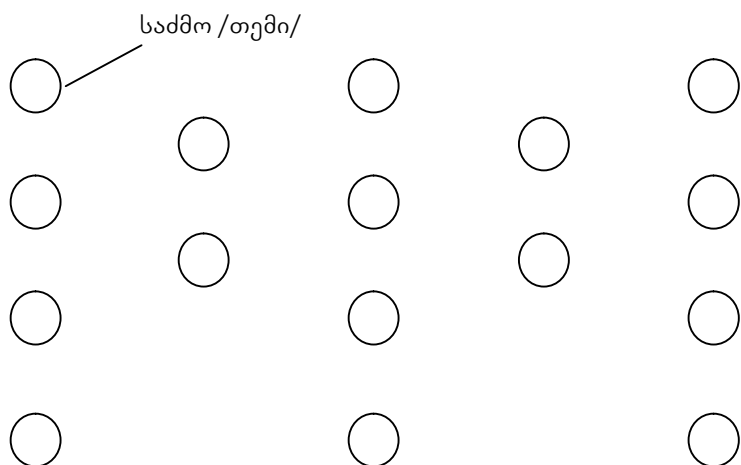
რეალიზდება. ორგანიზაციული ფუნქციების შესრულება განსაკუთრებულ სტიმულს საჭიროებდა, ეს ხომ ეკონომიკური ცნობიერების განზოგადოებაა. კონკრეტული კლანი თმობს მწარმოებლის როლს, მაგრამ ინარჩუნებს მინაზე საგვარეულო საკუთრებას, და ახდენს მის სივრცობრივ დიფუზიას. საფუძველი ეყრება თავისუფალ არენდატორთა შრომის სისტემას. ყოველივე კი იგივეა, რაც ომის ფაქტორის გენეზისი. დაპყრობის სისრულეში მოყვანა და არენდატორთა სოციალური რევანშის შესაძლებლობის რეალობა გულისხმობს ახალი ტიპის ურთიერთობებს კლანის წევრებს შორის. ეკონომიკური კონტრაქტი იცვლება ბევრად უფრო მყარი სოციალური კონტრაქტით, ადგილი აქვს სახელმწიფო რევოლუციას. ნებისმიერი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონი საწყის ეტაპზე ასეთი პროტოსახელმწიფოებით მოიფინება. ხოლო ჰეგემონი კლანების გენეზისი დამოკიდებულია მათ პოსესიურ მიმართებაზე ამა თუ იმ ისტორიულად წამყვანი მეტალის მადანთან.

პროტოპოლისებს შორის არსებული თავისუფალი მარკების პოლიტიკური რეგალიის ანულირება ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის მასშტაბით ფართო სოციალური კონტრაქტის განხორციელების გზით ხდება. ყალიბდება ადრეკლასობრივი სახელმწიფო.

ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონი

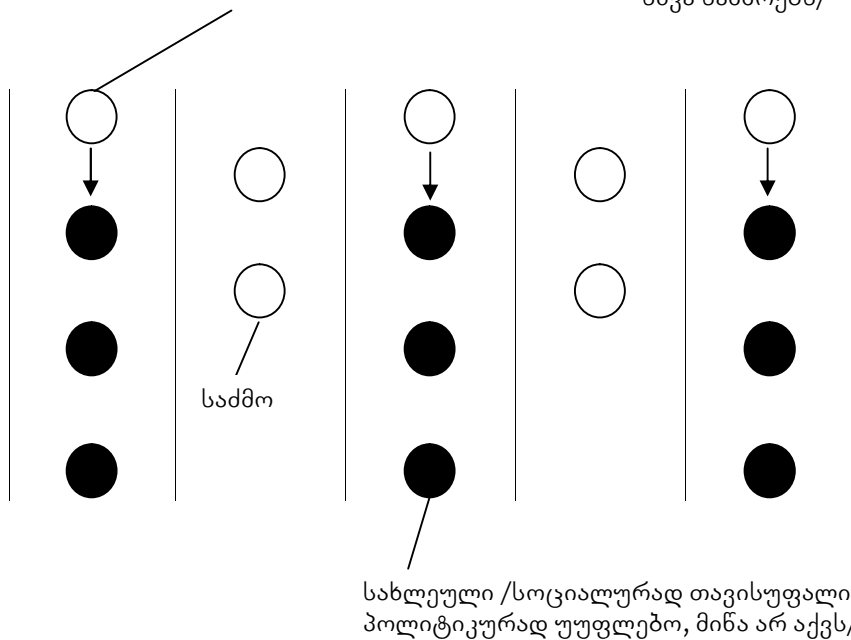

I. პოზიციზა

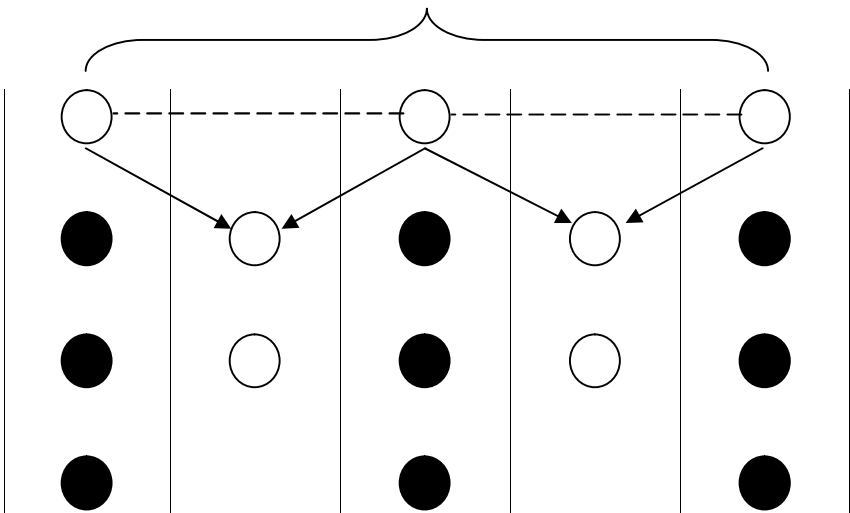
II პოზიცია

უფალი /მის ხელშია სპილენძის ან რკინის საბადო,
რასაც იყენებს თავის სასარგებლოდ, იმორჩილებს
სხვა სამშობებს/

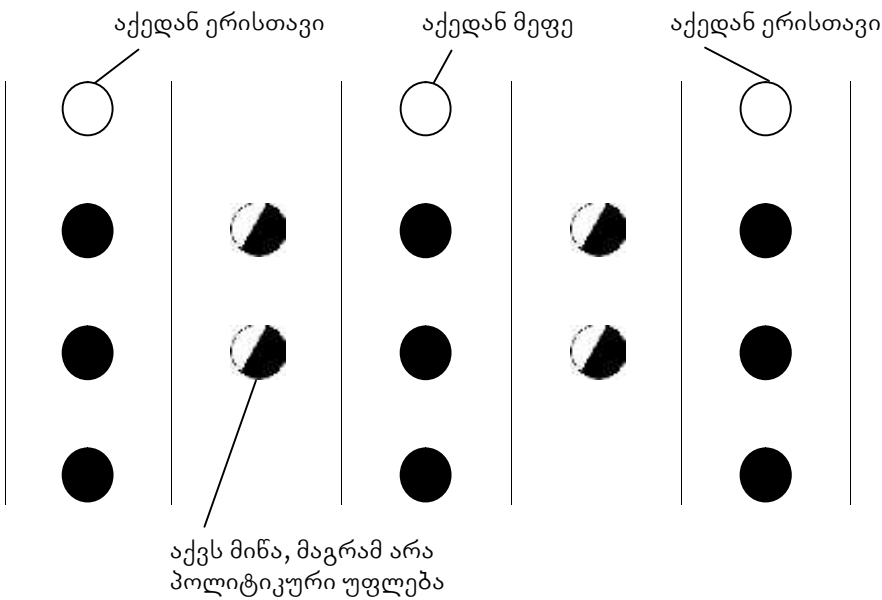

III პოზიცია

სოციალური კონტრაქტი / ორგანიზაციული „ჩვენ“ /

IV პოზიცია

ადრეკლასობრივი წყობა ისეთი სოციალურ-ეკონომიკური ფორმაციაა, რომლის დროსაც მწარმოებელი ან პირადად თავისუფალი მიწის მქონე მეთემეა, ან პირადად თავისუფალი უმიწო არენდატორი. კონკრეტულ საზოგადოებაში პრიმიტიული კომუნიზმის ბევრი გამოწვევაა არსებობს, თუნდაც სამეფო დომენის კოლექტიური საკუთრებაში ყოფნის წესი. ადრეკლასობრივი წყობა უდრის ქვეყნის მასშტაბით განხორციელებულ უნიკალურ სოციალურ კონტრაქტს და „აბსოლუტიზმს“. „აბსოლუტიზმს“ იმიტომ, რომ ძალზედ ვიწრო პრივილეგირებული სოციალური ფენა სწრაფ და ეფექტურ საკანონმდებლო ინიციატივას საჭიროებდა.

აღწერილი საზოგადოება წოდებულია, ე.ი. პროტოფეოდალური. სოციალური პოლიტიკა მიმართულია ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის სრული ფეოდალიზაციისკენ, რაც ხორციელდება უფალთა კატეგორიის სოციალური ბაზისის გამძლავრების გზით. თემის სოციალური სტრუქტურის მცირე ნაწილი ზედა კლასს უერთდება. უკვე რამდენიმე პროცენტი ჰეგემონი ადგილზე ახორციელებს ძალაუფლებას ყოველგვარი ცენტრის გარეშე. ფეოდალიზმი, გარკვეულწილად, დეცენტრალიზაციაა და შემდგომი სრული პოლიტიკური დეზინტეგრაცია.

ფეოდალიზმის ნიაღშივე პოლიტიკური ინტეგრაციული სისტემის რეანიმაცია უკვე ბურგების პერსპექტიული ფრონდისტული განწყობილების წინააღმდეგ მიმართული ფეოდალური ალიანსია. ბურჟუაზიის ეკონომიკური პოტენციალის ზრდა კი აბსოლუტიზმის დაფუძნების საფუძველია კონტრარგუმენტის სახით.

კაპიტალიზმის დიქტატურის სტადია ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის თითქმის ნახევრის დაპირისპირებაა დანარჩენ უმრავლესობასთან. კაპიტალიზმი პროლეტარიატის სახიფათო კონცენტრაციაა, პირველ ეტაპზე ერთმმართველობა აუცილებელია. მაგრამ განა საჭიროა მონოცენტრიზმი?! მმართველი კლასი ხომ უკვე მრავალრიცხოვანია?! სამრეწველო კაპიტალიზმი მეტროპოლისურია, მას კოლონიები გააჩნია, სადაც ხდება ადმინისტრაციული კადრების მნიშვნელოვანი ნაწილის გადასროლა. ჰეგემონი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის მასშტაბით სოციალური კონტრაქტი გარდაუვალია.

ანალოგიური სიტუაციაა კაპიტალიზმის დემოკრატიულ სტადიაზე, მიუხედავად კაპიტალის სოციალური ბაზისის გამძლავრებისა – იგულისხმება ფერმერთა სოციალური კატეგორიის გენეზისი.

კაპიტალიზმის სოციალ-დემოკრატიული სტადია უდრის ნეოკოლონიალიზმს, ე.ი. ორგანიზაციული ფუნქციების მატარებელი კლასი უკვე კონკრეტული სამრეწველო პროფილის მქონე ქვეყნის მასშტაბით კონცენტრირდება. საჭიროა კი ასეთ ვითარებაში ერთიანი სოციალური კონტრაქტი? საჭიროა, თუკი აგრო-სამრეწველო კომპლექსები კურსს აიღებს სუპერინდუსტრიალიზაციაზე. ამ უკანასკნელთა შიდაპოლიტიკური ინტეგრაცია თავდაცვითი ღონისძიებაა.

ერთ სულ მოსახლეზე წარმოებული სამრეწველო სახმარი ღირებულებების ზრდა და, ზოგადად, ინდუსტრიის განვითარება განსხვავებულ სტიმულებს საჭიროებს – სანყის ეტაპზე მმართველი კლასი მოიხმარდა

სამრეწველო სახმარი ღირებულებების აბსოლუტურ უმეტესობას, შემდგომ ამ ასპექტით მისი წილი პროცენტულად მცირდება. სამრეწველო პროდუქციის მოსალოდნელი შეფარდებითი ზესიუხვე, ერთის მხრივ, მეორეს მხრივ, ასეთი კონიუნქტურის გათვალისწინება მძლავრი საშუალო ფენის და უშუალოდ ჩარხებთან მომუშავეების კომუნალურ მისწრაფებებს იწვევს, რაც კმაყოფილდება კიდევ. სახელმწიფო, ანუ სოციალური კონტრაქტი აზრს კარგავს. ეს არის სწორედ ანარქიული კომუნიზმი, ანუ კომუნიზმის II ციკლი.

მაგრამ ხომ არ მოჰყვება მეტროპოლისების ასეთ მოწყობას აგრო-სამრეწველო კომპლექსების რევანშიზმი? არავითარ შემთხვევაში, ამ დროისთვის პროფილის შეცვლა უკვე შეუძლებელი იქნება. ეს ქვეყნებიც მსგავსად მოეწყობიან. ეს არის ანარქისტული მსოფლიო რევოლუცია.

სახელმწიფო „ატრიბუტიკის“ ანარქისტული კომენტარი ასეთია: 1) ფული – მისი კონტარგუმენტია უნაღდო ანგარიშსწორება, ემისიების ფენომენი საჭირო აღარ არის; 2) საბაჟო – ჩრდილოეთი ზონა სამრეწველოა, სამხრეთი – აგროსამრეწველო, პროტექციონიზმი საჭირო აღარ არის; 3) ომი – საჭირო აღარ არის; 4) სოციალური პოლიტიკა – სოციალური მოწყობის მოდელი დადგენილია. საჭიროა მცირე მასშტაბის ცვლილება – უშუალოდ ჩარხებთან მდგომი პერსონალი პროცენტულად კიდევ უნდა შემცირდეს. პრობლემას საკუთრივ ეკონომიკური უჯრედი წყვეტს; 5) ადმინისტრაციული პოლიტიკა – რა თქმა უნდა, საჭირო აღარ არის.

დასაშვებია კი დიალექტიკის ასეთი ციკლურობა;

რა არის ზონალური კონფრონტაცია? განა კაპიტალიზმიც ორ ციკლს არ მოიცავს; ანტიკური საზოგადოება ხომ კაპიტალისტურია. ამაზე ბევრი რამ მეტყველებს: ელინურ-იტალიური რესპუბლიკები, ტირანიები თუ იმპერია, დაქირავებული შრომის ფართო ექსპლოატაცია, მანუფაქტურები, განვითარებული ფინანსები, სამრეწველო ექსპორტი, აუცილებელი სასურსათო იმპორტი და სხვ. ბიზანტიაც ბევრ ამ ნიშანს ინარჩუნებს. ისიც კაპიტალისტურია.

თანამედროვე მსოფლიო კაპიტალიზმი სინამდვილეში კაპიტალიზმის II ციკლია. I ციკლი დაიწიხა „ენერგეტიკული კრიზისის“ გამო. მართლაც, ორთქლის მანქანის აპრობაციას შედეგად მისი ექსპლოატაცია არ მოჰყოლია. ევროპის აგრარული სივრცეების ხარჯზე პარაზიტული არსებობის შესაძლებლობა კი ზომიერი სარტყლის კოლექტიურმა დარტყმამ მოსპო. გერმანელები და ჰუნები, ჯვაროსნები და თურქები ელინურ-იტალიური I ციკლის კაპიტალიზმის მესაფლავენი არიან.

ცივილიზაციის აკვანი შედარებით ცხელ და მშრალ ზონაში დაირწა. ეგვიპტე, მესოპოტამია და ინდოეთი ეკონომიკური კომპლექსის და სახელმწიფოებრივი მოწყობის პირველი ნიმუშებია. შემდგომ კი წარმოების ზრდის ტემპების თვალსაზრისით უპირატესობა უფრო ჩრდილოეთით მდებარე რეგიონებს აქვს. ძვ. წ IX-VIII საუკუნეებში საბერძნეთის ავანგარდული სოციალურ-ეკონომიკური წყობა მკვეთრად განსხვავდა დანარჩენი სამყაროსგან. ბოლოს კი ურწყავ სუბტროპიკებში – იტალია, ელადა, მცირე აზია – ჩამოყალიბდა

წარმოების ისეთი წესი, რომელიც საოცრად ჰგავდა თანამედროვეს, კაპიტალისტურს. აქაური საზოგადოებები დაიჩიბა. კაპიტალიზმის სრული რეალიზაცია და „ენერგეტიკული“ რევოლუცია უკვე ზომიერ სარტყელთან არის დაკავშირებული. ეს კი II ციკლია. ბოლო ეტაპი ფიზიკურ-გეოგრაფიული დეტერმინიზმისა არის ზომიერი სარტყლისა და ურწყავი სუბტროპიკების შესაბამისი სამრეწველო მეტროპოლისების ერთ დიდ მეტროპოლისურ ალიანსად ჩამოყალიბება, რაც სარწყავ ზონას დაუპირისპირდება. ჩრდილოეთი და სამხრეთი ანტაგონისტური დიალექტიკური მიმართებაა. ეკვატორს ქვემოთ კი აგრარული ჩრდილოეთი განვითარებულ სამხრეთს უპირისპირდება. კონფრონტაციის მოხსნა და მსოფლიო ანარქისტული რევოლუცია ყოველივე ამის ბოლო აკორდია.

განხილული ანტაგონიზმის ისტორიული შტრახია დასავლეთის და აღმოსავლეთის, ევროპის და აზიის კონფლიქტური ეგზისტენცია.

რა კავშირია საქართველოს ეკონომიკურ ევოლუციას და მსოფლიოში ძალთა თანაფარდობის მონაცვლეობის წარმოდგენილ სქემას შორის?

საქართველოს, როგორც ქვეყნის, როგორც ერთიანი ეკონომიკური სისტემის, ფორმირება ხანგრძლივი საზოგადოებრივი ქმედება და ღვაწლია. ყოველივე ამის შედეგი კი საოცრად საინტერესოა – განხორციელდა ორი სამეურნეო თვალსაზრისით განსხვავებული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის სინთეზი. მართლაც, დასავლეთ საქართველო (კოლხეთი, იგივე ეგრისი, ლაზიკა) სარწყავ ფუნდამენტურ მიწათმოქმედებას

არ საჭიროებს, აქ მაღალი ტენიანობაა. აღმოსავლეთ, სამხრეთ და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო (ქართ-ლი, იგივე იბერია), პირიქით, საირიგაციო არხებით არის დასერილი. რატომ მოხდა ასე, როგორ წარიმართა აღნიშნული პროცესი?!

თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ, ჯერ ერთი, ქართულ სინამდვილეში არავითარ კარდინალურ დაპირისპირებას ურწყავ და სარწყავ სექტორებს შორის ადგილი არ ქონია; და მეორეც, საქართველოს ფენომენი ჩამოყალიბდა სწორედ ელინურ დასავლეთს და იბერულ აღმოსავლეთს შორის ეკონომიკური ჭიდილის პროცესში.

კოლხეთის ფიზიკურ-გეოგრაფიული ბაზისი ურწყავ ანტიკურ სამეურნეო სისტემაში მისი ჩართვის შესაძლებლობის ილუზიას ქმნიდა, მაშინ როცა დასავლეთ საქართველოს არანორმალური სინოტივე ამ გეგმის რეალიზაციის საშუალება არ იძლეოდა. აქაური სოციალურ-ეკონომიკური ევოლუციის ტემპები ხმელთაშუაზღვისპირეთს ბევრად ჩამოუვარდებოდა. ექსპერიმენტი დიდხანს გაგრძელდა. ის ითვალისწინებდა ბერძნული სოციალური ელემენტის კოლხეთში გადანერგვას, ახალშენების სისტემის ჩამოყალიბებას. ასე გაჩნდნენ ელინები აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში. მაგრამ აქედან არაფერი გამოვიდა – ელინიზაციამ სრული ფიასკო განიცადა, რაც ლაზიკის საქალაქო სისტემას ძლიერ დარტყმას უმზადებდა. ხსნა აღმოსავლეთიდან მოდის. ეს კი სტაბილური ქართლია, მარცვლეული კულტურების ბაზა. VIII საუკუნიდან ინტენსიურად მიმდინარეობს ლაზიკის/აფხაზთა სამეფოს და ქართ-

ლის/იბერიის ეკონომიკური კონვერსიის, ანუ სამეურნეო მისადაგების პროცესი. სამსაუკუნოვანი ქმედებანარმატებით დასრულდა. ჩამოყალიბებული ეკონომიკური სისტემის მეტროპოლისი შიდა ქართლია, ეკონომიკური ენა – ქართული. ქართლის სამეფოს სარწყავი ზონის უკიდურესი ჩრდილოეთი ნაწილი ეკავა, რაც მაქსიმალურად ასუსტებდა მის აზიურ სახეს, და შესაძლებლად მიიჩნევდა ამ ეკონომიკური კომპლექსის სინთეზს უფრო ევროპული ყაიდის მეურნეობასთან.

მართლაც, განა აქ ქრისტიანობა გაიმარჯვებდა, ქართლის ეკონომიკური სისტემა ტიპური აზიურ-აღმოსავლური რომ ყოფილიყო. აზიური თავდაცვის იდეის გვიანდელი მისტიფიკაციაა აღმოსავლური რელიგიურ-ეთიკური სისტემა – ისლამი.

საქართველოს ფიზიკურ-გეოგრაფიული სუბსტრატი მეტროპოლისური სისტემის მსგავსია. XX საუკუნეში სახელმწიფო სოციალიზმის მეთოდის ექსპლოატაცია ქვეყნის აგრარულ პროფილს ცვლის, განხორციელდა ინდუსტრიული რევოლუცია. საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ევოლუციის პერსპექტივები ასეთია: 1. უსწრაფესი დემოკრატიზაცია და შიშველი კაპიტალიზმის ხანმოკლე ეგზისტენცია, 2. სოციალ-დემოკრატიული კონცეფციების ხანგრძლივი ჰეგემონია, 3. ბოლოს კი ანარქისტული მეტროპოლისური რევოლუცია. ეს უკვე XXII საუკუნეა. ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონი შენარჩუნდება. სოციალური კონტრაქტი კი იცვლება წმინდა ეკონომიკური ურთიერთობებით.

რეალური სოციალისტური ევოლუცია იწყება სტაბილური სოციალ-დემოკრატიიდან. სოციალისტუ-

რი ტენდენციები კი ყოველთვის არსებობდა ქართული ეთნოკულტურის ფარგლებში. ამ კუთხით აღსანიშნავია: ა) ანიკეტის აჯანყება და მეკობრული სოციალიზმი, ბ) ტრაპეზუნტული სოციალისტური მითრაიზმი, რაც შემდგომ „ნაციონალ-სოციალიზმში“ ტრანსფორმირდა, გ) ანდრია მოციქული და პირველი სოციალისტური ქრისტიანული თემები დასავლეთ საქართველოში; დ) ირანული მითრისტული დემაგოგია და ქართლის დაბალი ფენების ძლიერი მითრისტული სიმპათიები V საუკუნეში, ე) მთის მოსახლეობის ხშირი კონფლიქტი ბართან, ვ) XIX-XX საუკუნეების მძლავრი სოციალისტური მოძრაობა; ზ) საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921 წწ.), თ) სოციალისტური ექსპერიმენტი საქართველოში (1921-1924 წწ.), ი) თანამედროვე გადახრები მარცხნივ.

სახელმწიფო აუცილებელი კატეგორიაა. მისი პერსპექტიული სიკვდილიც აუცილებელია.

ყოველივე ამასთან დაკავშირებით იხ. თ. დუნდუა. ლევიათანი ანუ კაპიტალიზმის პერსპექტივები საქართველოში. თბ. 1996.

Leviathan, or the Perspectives of Capitalism in Georgia

Summary

Structure of the present chapter is as follows: 1. fixation of the general pattern of socio-economic evolution and principle of political arrangement of an economic-geographical region; 2. the cyclic dialectics; 3. zone confrontation; 4. physical-geographic determinism and Georgia; 5. origin of socialism in Georgia.

A man of Neolithic Age is universal. He is a farmer, a herdsman, an artisan and a manager at the same time. There exists no political regalia. This is the period of universal equality, primitive anarchic Communism, I cycle of Communism.

Social evolution is nothing more than a functional distribution. Spatial redistribution of the agricultural functions is a basis for a genesis of economic-geographical region, a country, i.e. environment has been created where a statehood was realized.

Other polarization is a separation of the administrative functions. Administrators required specific stimulus. Concrete clan stops to be a producer, but preserves clan ownership of a land, gaining more and more lands. Wars bring a clan some new lands and free leaseholders. Economic contract is substituted by a social contract within a clan in order to keep

them calm, political structure emerges. Such protostates are spread in any economic-geographical region at the initial stage and genesis of the hegemonic clans depends upon their possessive relation with the mines of a leading metal. After protostates within a country secure a control over the interstitial sites by introducing a global social contract. Thus real Protofeudalism emerges. Yeomanry and leaseholders produced the agricultural goods while a tiny upper class was totally integrated within a country. And “absolutism” is adopted for a strict control.

Then a small number of yeomanry joined the upper classes increasing the local structures. Thus Feudalism and disintegration emerges.

Reanimation of political integration is already an alliance of the feudals directed against the perspective frondist sentiments of the burgs. Growing bourgeoisie is a reason for establishment of absolutism as a counterargument.

Stage of a dictatorship during Capitalism has two social subjects: nearly half of economically active population having monies and the remaining majority. Capitalism is a dangerous concentration of proletariat. At the first stage, autocratic rule is necessary. But is it necessary to have a monocentrism? Indeed, ruling class is already numerous. Industrial Capitalism is of metropolitan character, it has colonies where a considerable number of administrative staff is sent. So the social contract is inevitable.

The same situation is at the democratic stage of Capitalism, despite strengthening of a social basis of capital – here a genesis of a social category of the farmers is meant.

Social democratic stage of Capitalism means neocolonialism and concentration of the metropolitan ruling classes within a country. Still a complete local integration is needed to maintain peace throughout the World.

Gradual absolute growth of a produce *per capita* requires cardinally different stimulus – that is the communal one. State, or a social contract becomes useless. This is anarchic Communism, II cycle of Communism.

But, maybe, such arrangement of the industrial complexes will be followed by a revanchism of the agro-industrial complexes? By no means; at that moment it will be impossible to change economic profile. So, this is already anarchic World revolution.

Anarchic “comment” of the state attributes is as follows: 1. money – its counterargument is a clearing. The emissions are no longer necessary; 2. customs – Northern zone (European in a broad sense) is industrial, Southern one (Asian also in a broad sense) – agro-industrial. No protectionism is necessary any longer; 3. war is not necessary anymore; 4. social policy is realized by economic unit itself.

I cycle of Capitalism came to a dead point due to “energetic crisis”; an invention of a steam engine was not followed by its intensive use. Only II cycle of Capitalism managed to solve power problem. And only then the metropolitan systems started to menace the rest of the World seriously. Future will bring universal peace and collaboration.

Now about Georgia. Georgia (Colchis and Kartli/Iberia, Georgia after a synthesis) has always been allied to the European countries. West Georgia is non-irrigative, and East

and South Georgia form the very north, in fact non-Asiatic part of the irrigative sector. That means country's industrial profile.

The perspectives of socio-political evolution of Georgia are as follows: 1. short-term existence of liberalism, admission to the EU and the NATO; 2. long-term devotion to social democratic concept.

ჩრდილოეთი და სამხრეთი, ანუ მართლმადიდებელი სამყაროს სოციალ-დემოკრატიული კონვენსია

ჩრდილოეთის და სამხრეთის დაპირისპირება მსოფლიო მასშტაბით გლობალური პერსპექტიული კონფრონტაციაა. მისი სუბიექტებია, ერთის მხრივ, კაპიტალისტური მეტროპოლისური სისტემა, მეორეს მხრივ კი აგრო-სამრეწველო კონფედერაცია.

კონფლიქტის არსია კოლონიური პროფილის მქონე ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონების პერსპექტიული საყოველთაო სურვილი და მისწრაფება ზომიერი ინდუსტრიული რევოლუციისკენ. მათთვის სასურველი შედეგი კატასტროფული იქნებოდა: ჩრდილოეთის საბაზრო და ფიზიოლოგიური შიმშილი, აგრარიზაცია, მსოფლიო ევოლუციის ტემპების მინიმალზაცია.

ჩრდილოეთის და სამხრეთის ზუსტი ფიზიკურ-გეოგრაფიული დეტერმინიზმი ასეთია: ურწყავი და სარწყავი სექტორები; ზომიერი სარტყელი და ურწყავი სუბტროპიკები – სარწყავი სუბტროპიკები.

ცნობიერების კაპიტალიზაცია გულისხმობს მსოფლიო მასშტაბით ეკონომიკური ფუნქციების დისტრიბუციას. ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონების ერთი ნაწილი ზეინდუსტრიულია, სხვა – მისი სა-

სურსათო და სანედლეულო დანამატი. ასეთი წესრიგი დიალექტიკის გარანტიაა.

რა პრინციპით ნაწილდება აღნიშნული ფუნქციები?

თავდაპირველად, ევოლუციის ტემპების თვალსაზრისით, უპირატესობა სამხრეთს გააჩნდა. უკვე ძვ. წ. IX-VIII საუკუნეებში კი ურწყავი სუბტროპიკების შესაბამისი ელინური კულტურა ავანგარდული გახდა. აქედან მოკიდებული, ურწყავი სექტორის პრიმატი პერმანენტულია.

კაპიტალიზმის I ციკლის (ელინურ-ლათინური კაპიტალიზმი) ეკონომიკური და პოლიტიკური ინტერესები ძირითადად ურწყავ სუბტროპიკებზე და ზომიერ სარტყელზე კონცენტრირდა. II ციკლის კაპიტალიზმი კი უდრის კოლონიალური სისტემის ჩამოყალიბებას, კონტროლს სამხრეთის აგრო-სამრეწველო პროფილის შენარჩუნებაზე.

ნეოკოლონალიზმი თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკის შინაარსია. ყოველივე პროგრესის საფუძველია. მისი ანტონიმია ირანული ტიპის სამხრეთული ავტოპროტექტორატი. რა მოხდება, მთელი განვითარებადი სამყარო მსგავსი იდეებით რომ განიმსჭვალოს?

ყოველივე ამის კონტრარგუმენტიანატოს აღმოსავლური დიფუზია, სლავური სივრცეების და საქართველოს მიმართულებით. საქართველოს დასავლეთი ნაწილი ურწყავია, ხოლო აღმოსავლეთი და სამხრეთი – სარწყავი ზონის უკიდურესი ჩრდილოეთია.

ძალები ასე განაწილდება: ეკვატორს ზემოთ, სამრეწველო ჩრდილოეთი – აგრო-სამრეწველო სამხ-

რეთი; ეკვატორს ქვემოთ, პერსპექტივაში ინდუსტრიული სამხრეთი – აგრო-სამრეწველო ჩრდილოეთი.

რა სახეს მიიღებს პერსპექტიული კონფლიქტი? ძნელი სათქმელია, მაგრამ ჩრდილოეთი გაიმარჯვებს. მსოფლიო ფუნქციური დისტრიბუცია მარადიულია.

დასავლეთ და აღმოსავლეთ ევროპული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონების სამხედრო ალიანსის რეალიზაციის უმთავრესი პირობაა ამ უკანასკნელთა სოციალ-დემოკრატიული კონვერსია, რაც არნახული ეკონომიკური პროგრესის საფუძველი გახდება.

ცნობიერების სოციალ-დემოკრატიული კონდიცია კაპიტალიზმის უმაღლესი სტადიაა სპეციფიური საგადასახადო სისტემით, რის შედეგადაც ინდუსტრიული სახმარი ღირებულებების მოხმარების კუთხით კლასობრივი განსხვავება უკვე ისეთი დიდი აღარ არის. სოციალ-დემოკრატია „წითელი“ კაპიტალიზმია.

წითელი ფერი კაპიტალიზმში ჩვეულებრივი მოვლენაა: ა) ტიბერიუს და გაიუს გრაკხუსების ბურჟუაზიული კონცეფციები მარცხნივ იხრებოდა და საკმაოდ ძლიერად; ბ) რომაული საიმპერიო მითრიაზმი პროვინციული სოციალისტური მითრიაზმის ადაპტაცია და ტრანსფორმაცია; გ) რომაული საიმპერიო ქრისტიანობა პროვინციული სოციალისტური ქრისტიანობის ადაპტაცია და ტრანსფორმაცია; დ) გერმანული ნაციონალ-სოციალიზმი პროლეტარული მოძრაობიდან ამოიზარდა; ე) მარქსიზმი ხელოვნურად შეურწყეს სახელმწიფო სოციალიზმის კონცეფციას (ი. სტალინი); ვ) საქართველოს I რესპუბლიკა სოციალისტური კაპიტალიზმის პირველი რეალიზაციაა.

სოციალ-დემოკრატიული სტადია ანარქიული კომუნიზმის, ანუ კომუნიზმის II ციკლის, წინამორბედია.

ყოველივე ამასთან დაკავშირებით იხ. თ. დუნდუა. ჩრდილოეთი და სამხრეთი ანუ მართლმადიდებელი სამყაროს სოციალ-დემოკრატიული კონვერსია. თბ. 1996.

North and South, or Social Democratic Conversion of the Orthodox World

Summary

Struggle between the North and the South is global perspective confrontation. The capitalistic metropolitan system and the agro-industrial confederation are the rivals in this case.

An essence of this conflict will be a global desire and aspiration of the economic-geographical regions with the colonial profile for a moderate industrial revolution. Their desired result is a catastrophe – a market-hunger and a starvation of the North, an agrarization and reduced evolutionary rates all over the World.

Physical geographic determinism of the North and the South is as follows: marine, humid continental, Mediterranean and humid subtropical areas form non-irrigative sector or the North, while semiarid and arid areas – irrigative sector or the South.

Capitalization of the consciousness means global functional distribution. One part of economic-geographical regions is superindustrial, another part – permanent supplier of food and raw material. Such order keeps normal evolution.

And how are these functions distributed?

Towards the 9th-8th cc. B.C. advantage of the Southern evolutionary rates was substituted by a leading role of the Greek non-irrigative Mediterranean culture. This advantage of the non-irrigative sector has been maintained until nowadays.

I cycle of Capitalism (Graeco-Roman) concentrated itself mainly on Mediterranean, marine, humid continental and humid subtropical areas.

II cycle of Capitalism established colonial system and did its best to maintain agro-industrial profile of the South.

Neocolonialism, the principle of contemporary world economics, makes it run. Southern protectionism, something like Iranian “revolution”, is an obvious antonym. And what will happen if South accepts latter idea?

Solution of the problem is NATO’s Eastern enlargement towards the Slavic spaces and Georgia, the West part of which is non-irrigative, and the East and South – the extreme North of the irrigative sector.

The forces will be distributed like as follows: above the equator – industrial North and agro-industrial South; and below the equator – industrial in prospect South and agro-industrial North.

What the future conflict will be like? It is hard to say, but the North will win. The World functional distribution should last forever.

Main condition for Western and Eastern European countries' military alliance is latter's rapid social democratic conversion, stimulus for quick economic progress.

Social democracy with its specific taxation lessens the differences between the classes, thus presenting itself as “red” Capitalism.

ქართული სახელმწიფო 3000 წლისაა

სახელმწიფო ისტორიული კატეგორიაა. მას აქვს დასაწყისი და ბოლო.

ფეოდალიზმის დროს სახელმწიფო სტრუქტურა მთელი სოციალურად პრივილეგირებული კლასის ადეკვატურია. ეს კი ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რაღაც ორი თუ სამი პროცენტია.

კაპიტალისტური ტირანია სახელმწიფო სტრუქტურის და ფაქტობრივი საკანონმდებლო უფლების მქონე ოლიგარქიის მთლიანობას გულისხმობს. ეს ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის 49%-ია.

დემოკრატია სახელმწიფო სტრუქტურის და იურიდიული საკანონმდებლო უფლების მქონე სუბიექტების ერთობლიობაა. ეს ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის უკვე 100%-ია.

შემდგომი ეტაპი ანარქიული კომუნიზმი და სახელმწიფოს კვდომაა.

ე.ი. ვინცებთ დაახლ. 2%-ის de facto საკანონმდებლო რეგალიით და ვამთავრებთ 100%-ის de jure და de facto საკანონმდებლო უფლებით.

საკანონმდებლო ინიციატივის რეალიზაციის პრინციპის განვითარება კი ასეთია – მონარქიიდან პარლამენტისკენ.

აი, ასეთია სახელმწიფოს დიალექტიკა. ქართული სახელმწიფოს ისტორიის პერიოდიზაცია კი შემდეგია:

I. ფეოდალური სახელმწიფო

ა) პროტოფეოდალური „აბსოლუტიზმი“ და „ტირანიები“. დიაოხი, ზაბახა . . . > ქართლის სამეფო – ძვ. წ. XII ს.-ახ. წ. IV ს-ის I ნახ.; კოლხა > კოლხეთი – ძვ. წ. X ს.-ახ. წ. I ს-ის I ნახ.

ბ) ადრეფეოდალური „აბსოლუტიზმი“. ქართლის სამეფო – IV ს-ის II ნახ.-VI ს-ის დასაწყისი; ლაზიკის/ეგრისის სამეფო – II-III სს.

გ) ადრეფეოდალური ფეოდალური ოლიგარქია. ქართლის საერისმთავრო – VI-VIII სს.; ლაზიკის/ეგრისის სამეფო – III-IV სს.

დ) ფეოდალური დაშლილობა. ქართლი – VIII-X სს.; ლაზიკა/ეგრისი – V-VIII სს.

ე) ერთიანი ფეოდალური მონარქია. ეგრის-აფხაზეთის სამეფო – VIII-X სს.; საქართველოს სამეფო – X-XIII სს; ქართლის სამეფო – XIII-XIV სს.; იმერეთის სამეფო – XIII-XIV სს.; საქართველოს სამეფო – XIV-XV სს.; იმერეთის სამეფო – XVI ს.

ვ) ფეოდალური დაშლილობა. აღმოსავლეთ საქართველო – XV-XVIII სს.; იმერეთი – XVI-XIX სს.

II. კაპიტალისტური სახელმწიფო

ა) სოციალ-დემოკრატიული ექსპერიმენტი (1918-1921 წწ.)

ბ) კურსი დემოკრატიული სოციალური სტრუქტურის მშენებლობისკენ (1992 წლიდან)

ყოველივე ამასთან დაკავშირებით იხ. თ. დუნდუა, ნ. სილაგაძე. საქართველოს ისტორია: თემატური თუ ქრონოლოგიური პრინციპი? თბ. 2000, გვ. 74-76.

Georgia – 3 000 Years of Statehood

Summary

Evolution of the Georgian statehood is as follows:

I. Feudal state

a) Protofeudal “absolutism” and “tyrannies”. Diaokhi, Zabakha . . . > kingdom of Kartli (East, South and Southwest Georgia) – 12th c. B.C.-1st half of the 4th c. A.D.; Colcha > Colchis (West Georgia) – 10th c. B.C.-1st half of the 1st c. A.D.

b) Early feudal “absolutism”. Kingdom of Kartli – 2nd half of the 4th c.-beginning of the 6th c.; Colchis/Lazica/Egrisi – 2nd-3rd cc.

c) Early feudal oligarchy. Principality of Kartli – 6th-8th cc.; kingdom of Lazica/Egrisi – 3rd-4th cc.

d) Feudal fragmentation. Kartli – 8th-10th cc.; Lazica/Egrisi – 5th-8th cc.

e) Unified feudal monarchy. Kingdom of Egrisi/Apkhazeti – 8th-10th cc.; kingdom of Georgia – 10th-13th cc.; kingdom of Kartli – 13th-14th cc.; kingdom of Imereti (West Georgia) – 13th-14th cc.; kingdom of Georgia – 14th-15th cc.; kingdom of Imereti – 16th c.

f) Feudal fragmentation. East Georgia – 15th-18th cc.; Imereti – 16th-19th cc.

II. Capitalistic state

a) Social democratic experiment (1918-1921)

b) Democracy building (from 1992).

**კონსტიტუციური ცვლილებების ერთი ეპიზოდი.
წოდებრიობის გაუქმება სამხრეთ-დასავლეთ
საქართველოში**

XIX საუკუნის 70-იან წლებში და შემდეგაც ოსმალეთის და რუსეთის იმპერიებს გააჩნდა რამდენიმე საერთო მახასიათებელი:

ა) ბიზანტინიზმი; ორივე იმპერია თავს რომეების სამეფოს მემკვიდრედ, ანუ აღმოსავლეთ ევროპის ჰეგემონად მიიჩნევს. პირველი, ამ ასპექტით, დეკადანსის გზაზეა, მეორე – სასურველი პროტექტორია

ბ) კონტინენტური იმპერიალიზმი; ეს მრავალეროვანი იმპერიები ევროპას და აზიას აერთიანებს, აღნიშნულ სისტემებში ევროპული და აზიური პროვინციები სხვადასხვა სტატუსით სარგებლობს. აზიელებს, ამ კუთხით, არ სწყალობენ

გ) მეტროპოლისების (აღმოსავლეთ თრაკია და ანატოლია, ერთის მხრივ, და საკუთრივ რუსეთი, მეორეს მხრივ) აგრო-ინდუსტრიული ტიპი

დ) ორივეგან სახელმწიფო სექტორის მნიშვნელოვანი ხვედრითი წილი (განსაკუთრებით, რუსულ ინდუსტრიაში)

ე) მოდერნიზაციისაკენ ზომიერი სწრაფვა.

განსხვავებები კი ასეთი:

ა) არამემკვიდრეობითი ავტოკრატია ოსმალეთში, და მემკვიდრეობითი მონარქია რუსეთში

ბ) წოდებრიობის არარსებობა ოსმალთა იმპერიაში; რუსეთის იმპერიაში, პრაქტიკულად ყველგან, წოდებრიობაა

გ) კოსმოპოლიტიზმი ოსმალთა იმპერიის ცენტრში და ლოკალური კადრების მცირე ადმინისტრაციული პრიმატი პროვინციებში რუს თავადაზნაურთა პოლიტიკური ჰეგემონიის საპირისპიროდ რუსეთის მთელი იმპერიის ფარგლებში

დ) ისლამი ერთგან, მართლმადიდებელი ქრისტიანობა კი სხვაგან, როგორც დიფერენტი ადმინისტრაციული ფავორიტიზმისთვის.

ქალაქები, არდაგანი და ართვინი, ოლთუ და იუსუფელი, მიმდებარე მხარეებითურთ, დღეს ქართულ-თურქული მრავალმხრივი ურთიერთობების ხიდია. აქაური ეკონომიკურად აქტიური ელემენტი ამ სერვისში აქტიურად არის ჩართული; მისი სოციალური ენა თურქულია, საოჯახო – ქართული. აქ არსებული ქართული არქიტექტურული ძეგლები მალე თურქეთის მთავრობის განსაკუთრებული ზრუნვის საგანი გახდება. რაციონალური ურთიერთქმედებისთვის კი აუცილებელია ისტორიის ცოდნა.

XVI საუკუნეში ოსმალებს ქართული სამთავროს, სამცხე-საათაბაგოს, ინკორპორაციისკენ უბიძგა სეფიანებთან დაპირისპირებამ და სურვილმა, შეექმნათ ბუფერი საკუთარი ანატოლიური სამფლობელოებისთვის. ამიერიდან ქართველი ფეოდალები, როგორც სულთნის ზაიმები და თიმარიოტები, სახელმწიფო მიწით

სარგებლობენ და ოსმალთა კარიბჭესაც იცავენ. ეს de facto ავტონომია – ჩილდირის ვილაიეთი – დანარჩენ საქართველოსთან ეკონომიკური კონტაქტების წყალობით, ქართულ ენას ინარჩუნებდა.¹

სოციალურმა პრივილეგიამ თავისი ქნა და 1828 წლის 15 აგვისტოს ახალციხესთან მეზობლად რუსულ არმიას ქართველთა ნაწილმა დიდი წინააღმდეგობა გაუწია.² ძირითად საქართველოსთან გაერთიანება ცუდი არ იქნებოდა, მაგრამ რუსეთს ხომ თიმარიოტები არ სჭირდებოდა?! სად იყო გარანტია იმისა, რომ ქართველ თიმარიოტებს მათ სარგებლობაში მყოფ მიწებს საკუთრებად დაუმტკიცებდნენ. ამ ხალხს საჯარო ხელისუფლებას ხომ ისედაც ჩამოაცილებდნენ. ეს რუსეთის იმპე-

¹ თედო დუნდუა, აპოლონ თაბუაშვილი. „გურჯისტანის ვილაიეთი“ და ბატონყმობის გაუქმება სამხრეთ და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში. ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები. სპეციალური გამოშვება. კლარჯეთისა დიდებულთა უდაბნოთა. თბ. 2012, გვ. 134-141.

² ოფიციალური წყაროები გვატყობინებს, რომ ახალქალაქის, ახალციხის და აწყურის ციხეების ალებისას რუსეთის ჯარს დიდი წინააღმდეგობა შეხვდა (ახალქალაქის დამცველები თავიანთ ძლიერებას ასეთი ფრაზით გამოხატავდნენ – „ერთი ყარსელი სამ ერევნელს სჯობს, ხოლო ორი ყარსელი ერთი ახალქალაქელის ფასი არ არის“; ახალციხელები კი ამბობდნენ – „მთვარე ჯერ ციდან ჩამოსვნილი, და მერე – ახალციხის მეჩეთიდან“). ამ ციხეების გარნიზონებმა კატეგორიული უარი განაცხადეს დანებებაზე და სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა გაუმართეს მოწინააღმდეგეს. იხ. Утверждение русского владычества на Кавказе. т. 4. ч. 2. Под ред. генерал-майора В. Потто. Время Паскевича. Турецкая война. 1828-1829 годы. Тиф. 1908, გვ. 59, 86.

რიაში მართლმადიდებელი რუსების პრივილეგია იყო.

1828-1829 წლების რუსეთ-ოსმალეთის ომში გამარჯვებულმა რუსეთმა ჩილდირის ვილაიეთის ორი ქართული პროვინცია – სამცხე და ჯავახეთი დაიკავა. თიმარიოტთა ნაწილმა მიწა მამულად მიიღო, პოლიტიკურად კი – პასიურნი გახდნენ. ისინი კი, ვინც სახასო მიწებს ამუშავებდნენ, კვლავაც იმავე სტატუსს ინარჩუნებენ.³ ამ მხარეების სამრეწველო-სავაჭრო პოტენციალი მძლავრი არ იყო; შესაბამისი კლასიც, პოლიტიკური ასპექტით, გაუფორმებელია. ამ მიზეზების გამო, ქართველ მუსლიმთა ნაწილმა ქვეყანა დატოვა. ზოგადად, მიმდინარეობდა საქართველოს ისტორიული ეკონომიკური სისტემის რესტავრაცია, რაც, უდავოდ, ყველა ასპექტით დადებითი იყო.

არტაანის/არდაგანის ციხის დაკავება რუსეთ-ოსმალეთის 1877-1878 წლების ომის ერთი ეპიზოდია. აქ ქართველებმა, აშკარად, იომეს რუსეთის არმიის წინააღმდეგ.⁴ ეს იყო და ეს. სხვა მხრივ, ადგილობრივი მო-

³ თედო დუნდუა, აპოლონ თაბუაშვილი. „გურჯისტანის ვილაიეთი“ და ბატონყმობის გაუქმება სამხრეთ და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში. ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები. სპეციალური გამოშვება. კლარჯეთისა დიდებულთა უდაბნოთა, გვ. 139-140.

⁴ რუსულ სამხედრო კორესპოდენციაში საუბარია არდაგანიდან გასულ მონინააღმდეგეზე, სულ 5000 კაცზე, რომლებიც შავშეთში მოძრაობდნენ. აქ ფაშას და მეომრებს შორის უთანხმოება მომხდარა, ამის გამო, 700 კაცის გარდა, ყველანი სახლებში დაბრუნდნენ. ე.ი. ეს ადგილობრივი მილიცია ყოფილა. იხ. Материалы для описа-

სახლეობა კონკრეტულ ტერიტორიაზე მიმდინარე მძაფრი მოვლენების ინერტული მაყურებელი იყო.

რა მოხდა მაინც ასეთი ოსმალთა იმპერიაში XIX ს. შუა ხანებისთვის, რამაც ქართველ მუსლიმთა პასიურობა განაპირობა?!

1878 წლამდეც საქონელბრუნვა სამუსლიმო და ძირითად საქართველოს შორის მნიშვნელოვანი იყო. დოკუმენტურად დადასტურებულია, რომ აქაური სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოება იმდენად აღემატებოდა ადგილობრივ მოთხოვნებს, რომ მისი დიდი ნაწილი ჩრდილოეთით იყიდებოდა, და ეს ყველაფერი თურქთა მმართველობის დროს ხდებოდა.⁵ ჭანებსაც კი 1877 წლისთვის „ . . . დიდი მისვლა-მოსვლა აქვთ, როგორც აჭარისაკენ, აგრეთვე გურიას, ქართლს და თვით ტიფლისშიაც“.⁶ ეკონომიკური ლოგიკა მის ინტენსიფიკაციას მოითხოვდა სრული ეკონომიკური ინტეგრაციის კუთხით. მუსლიმ ქართველთა ინდიფერენტულობა თურქთა მიმართ ამითაც იქნებოდა განპირობებული.

ния русско-турецкой войны 1877-1878 гг. на Кавказско-Малоазиатском театре. т. 1. СПб. 1904, გვ. 337. სამხედრო კორესპოდენციაშივე საუბარია რუსების წინააღმდეგ საბრძოლველად არტანუჯში სახალხო ლაშქრის შეკრებაზე. იხ. Материалы для описания русско-турецкой войны 1877-1878 гг. на Кавказско-Малоазиатском театре. т. 1, გვ. 360.

⁵ С. С. Эсадзе. Историческая записка об управлении Кавказом. т. 2. Тиф. 1907, გვ. 260.

⁶ ი. ჭავჭავაძე. ოსმალთა საქართველო. „ივერია“. №8. 21 აპრილი. 1877, გვ. 11.

1878 წელს ბათუმის, ართვინის და არტაანის⁷ მხარეები უამრავმა ნატურალურმა თურქმა/ოსმალო ყოფილმა ჩინოვნიკმა დატოვა.⁸ ე.ი. ადმინისტრაცია ცოტა ხნით ადრე სწორედ მათგან კომპლექტდებოდა. მუსლიმ ქართველთა ინდიფერენტულობა თურქთა მიმართ ამითაც იქნებოდა განპირობებული.

XIX საუკუნის 30-იან წლებში სულთანმა თიმარული სისტემა გააუქმა. თიმარიოტებს მიწის სანაცვლოდ პენსია დაენიშნათ, თუმცა მათ შეეძლოთ ადრე მათსავე სარგებლობაში მყოფი თიმარი მემკვიდრეობითი მულქის (მამულის) სახით შეეძინათ. ამიერიდან აქედან შემოსულ გადასახადებს რეგულარული არმია უნდა შეე-

⁷ რუსეთის მიერ დაკავებული, ქართველებით დასახლებული, ტერიტორიები ორ ოლქში (область) გადანაწილდა: ყარსის და ბათუმის. იხ. С. С. Эсадзе. Историческая записка об управлении Кавказом. т. 2, გვ. 256, 258, 260; ექვ. თაყაიშვილი. არქეოლოგიური ექსპედიცია კოლა-ოლთისში და ჩანგლში 1907 წელს. პარიზი. 1938, გვ. 3. ყარსის ოლქში შევიდა შემდეგი ქართული ისტორიული პროვინციები – ორივე ტაო, კოლა, არტაანი, ერუშეთი, ფოცხოვი (С. С. Эсадзе. Историческая записка об управлении Кавказом. т. 2, გვ. 261; ექვ. თაყაიშვილი. არქეოლოგიური ექსპედიცია კოლა-ოლთისში და ჩანგლში 1907 წელს, გვ. 3; Ведомость о количестве коренного населения Карсской области в 1904 году. Памятная книжка и адресь-календарь Карсской области на 1906 годъ. Карсь. 1906 г. №1). ბათუმის ოლქში შევიდა შემდეგი ქართული ისტორიული პროვინციები – აჭარა, კლარჯეთი, შავშეთი (С. С. Эсадзе. Историческая записка об управлении Кавказом. т. 2, გვ. 260).

⁸ გვაქვს პირდაპირი მინიშნება ქალაქ ყარსიდან თურქი ყოფილი ჩინოვნიკების ევაკუაციაზე. იხ. საქართველოს ეროვნული არქივი. საისტორიო ცენტრალური არქივი. ფ. 1438. ან. 1. ბ. ესაძის მიერ შეგროვებული მასალებიდან. საქმე 712. ემიგრაცია და მიგრაცია ყარსის ოლქში (რუსულ ენაზე). ფურ. 3. რატომ არ უნდა გავრცელდეს ეს მოდელი მთელ ოლქზე?!

ნახა.⁹ თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ XIX საუკუნის II ნახევარში და უფრო გვიან, უკვე რუსი იმპერატორის ქვეშევრდომი ბეგებიდან მხოლოდ ხიმშიაშვილები და კიდევ ერთი თუ ორი იხსენიება¹⁰, შეგვიძლია დავასკვნათ შემდეგი: ქართველი თიმარიოტები მულქის გარეშე დარჩნენ, რუსებმა კი ზოგიერთ მათგანს, ვინც პენსიას იღებდა, მამულები უბოძეს.¹¹ ოსმალთა მიერ პროვინციებში კანონის წინაშე თანასწორობის პრინციპის დაწერგვამ ადგილობრივი ელიტა ასევე აზარალა – მან ადმინისტრირების პრივილეგიაც დაკარგა. აი, რას წერს გაზეთი „ივერია“ ყოველივე ამასთან დაკავშირებით: „... ხვანთქრის მმართველობამ ახლა ბეგებზე მოიცალა. 1856 წელს ოსმალთს საქართველოს თავად აზნაურთა (ბეგების) თავკაცები სტამბოლს დაიბარეს და გამოუცხადეს, რომ მმართველობას უნდაო საგვარეულო სიგელები და ფარმანები გაშინჯოსო და ახალი წესის დაგვართათ ახალის ფარმანებით შესცვალოსო. ბეგებმა სიხარულით აიღეს მამა-პაპის ქაღალდები, საქართველოს მეფეების ბოძებული წერილები და ხვანთქრების ან შა-

⁹ მ. სვანიძე. თურქეთის ისტორია (1299-2000 წწ.). თბ. 2007, გვ. 289-290, 313.

¹⁰ ექვ. თაყაიშვილი. არქეოლოგიური ექსპედიცია კოლა-ოლთისში და ჩანგლში 1907 წელს, გვ. 17. აღწერს რა ყარსის ოლქის ოლთისის ოკრუგის მოსახლეობას, ექვ. თაყაიშვილი აღნიშნავს, რომ აქაურთა უმრავლესობა მუსლიმი ქართველია, ბეგები კი ეკუთვნოდნენ ხიმშიაშვილის გვარეულობას (ერთ-ერთი მათგანი ადგილობრივი მილიციის წევრია).

¹¹ მაგ., ბათუმის ოკრუგში 345594 დესეტიანა მიწიდან დიდი ნაწილი სახელმწიფო საკუთრება იყო, მხოლოდ 13500 დესეტიანა კერძო საკუთრებაში. იხ. ალ. ბენდიანიშვილი, მ. სამსონაძე, ს. ქოქრაშვილი, დ. ჭუმბურიძე. ო. ჯანელიძე. რუსული კოლონიალიზმი საქართველოში. თბ. 2008, გვ. 170.

ჰეობის ფარმანები და წარუდგინეს. მოელოდნენ ხვანთქრის წყალობას. ოსმალის მმართველობამ რა კი ეს წერილები გამოსტყუა და თავის არხივებში დაჰკეტა, გამოაცხადა თენზიმათის შესანიშნავი სიტყვები: „ყოველი ქვეშევრდომი იმპერიისა, თანაბრათ უნდა სწევდეს ხარჯსა რაც უნდა წოდებისა და სარწმუნოებისა იყოს.“¹² „როდესაც ოსმალის მმართველობამ თენზიმათი გამოაცხადა, რომ ყოველი ქვეშევრდომი ხვანთქრისა თანაბრათ მოხარკენი არიანო, ამ დროიდან მოისპო აზნაურთა უფლება. ბეგებს პენცია მიეცათ და აზნაურნი გათანასწორდნენ გლეხებთან.“¹³ მუსლიმ ქართველთა ინდიფერენტულობა თურქთა მიმართ ამითაც იქნებოდა განპირობებული.

მოდით, ვნახოთ, რა მიიღეს მუსლიმმა ქართველებმა რუსეთის იმპერიაში ინკორპორაციის შედეგად:

1) ბეგებმა – ცოტა მიწა და ადგილობრივ მილიციაში განევრიანების საშუალება

2) მოიჯარეებმა – იგივე სტატუსი სახელმწიფო მიწებზე

3) ხოლო ქართველებმა ზოგადად – დანარჩენი ქართველები.

ყოველივე ამასთან დაკავშირებით იხ. თ. დუნდუა, ა. თაბუაშვილი. გ. ყუყუნაშვილი. კონსტიტუციური ცვლილებები „ოსმალის საქართველოში“ (ბატონყმობის და წოდებრიობის გაუქმება სამხრეთ და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში

¹² პეტრე უმიკაშვილი. ოსმალის საქართველო. აჭარა. „ივერია“. №13. 26 მაისი. 1877, გვ. 14.

¹³ პეტრე უმიკაშვილი. ოსმალის საქართველო. შავშეთი. „ივერია“. №18. 30 ივნისი. 1877, გვ. 9.

A Page in Constitutional History.
Denunciation of the Estates
in Southwest Georgia

The following common features can be traced for the Ottoman and the Russian Empires starting from the 70s of the 19th c. onwards:

1) Byzantinism – both empires saw themselves as heir of “Kingdom of the Romans”, i.e. East European hegemonic power, former rapidly regressing, from this point of view, latter yet being desirable protector

2) Continental imperialism; these multinational empires comprised both, Europe and Asia. European and Asian provinces had different statuses, Asians being beyond the favour as usually

3) Both metropolises (Eastern Thrace and Anatolia, for the Ottoman Empire, and Russia itself, for the Russian Empire) still possessed prominent agricultural sections

4) At a certain degree, both metropolises used the state socialistic way to run the economics (state property was especially prominent in the Russian industry)

5) Moderate rates of modernization.

And the differences are as follows:

1) Nonhereditary autocracy of the Ottomans, and hereditary monarchy in Russia

2) Absence of the estates (i.e. privileged restricted group) in the Ottoman Empire; and, on the contrary, existence of the estates everywhere through the Russian Empire

3) The Ottomans had reputation for cosmopolitanism while selecting the bureaucracy in the centre, and some respect for national feelings in the provinces. And the Russian imperial structures were served by the Russian aristocracy

4) Russian aristocracy, holding the imperial offices, was Orthodox Christian totally, and Islam was prerequisite to have a job in the Ottoman structure.

Very prominent Georgian-Turkish commercial relations pass through the small towns like Ardahan and Artvin, Oltu and Yusufeli, and the outskirts, with the local folk being thoroughly engaged in this service. Many of them, the Turkish citizens, speak also the Georgian language, as a family one. And Georgian historical monuments, scattered everywhere, are under special care of the Turkish government. Knowledge of history of this interaction is a way to build the most rational network.

Georgian principality of Samtskhe-Saatabago was incorporated by the Ottomans in the 16th c. as they wished to secure their Anatolian domains while confronting the Safavis. Georgian feudals lost their lands just to receive them back as

the state property now in their use instead of military service rendered to sultan. As zaims and timariots, the Georgians also packed the local administration, i.e. of Gürgistan (Childir) Vilayet, maintaining the Georgian language due to the permanent economic links with the rest of Georgia.¹⁴

These bilingual warriors resisted the Russian army bravely, while assault of Akhaltsikhe on August 15th, 1828.¹⁵ Indeed, they cared much for their social privileges. Reunification with the rest of Georgia was a great idea, even under Russian hegemony, but there was no need for the timariots in the Christian Empire. They never knew what could be the next step – the lands in their use, were they to be delivered to them in hereditary possession, or – just taken away forever. There was only one thing they were quite sure about – namely, no administrative positions for them in the Russian Empire, these positions were all reserved for the Orthodox Russians.

¹⁴ T. Dundua, A. Tabuashvili. Emancipation of the Serfs in the Southern and Southwestern Georgia (Childir Vilayet) (in Georg. with Engl. summary). To the Splendid Hermitage Places of Klarjeti. Special Issue. Proceedings. Institute of Georgian History. Faculty of Humanities. Ivane Javakhishvili Tbilisi State University. Tbilisi. 2012, pp. 134-141.

¹⁵ Military reports show heavy fightings while the sieges of small Georgian towns like Akhalkalaki, Akhaltsikhe and Atskuri (to outline their strength, the defenders of Akhalkalaki used to say – “guy from Kars is better than three from Yerevan, and two guys from Kars are no match for one from Akhalkalaki”; defenders of Akhaltsikhe used to say – “it is easier to hunt down the moon from the sky, than moon from Akhaltsikhe mosque”). The garrisons of these fortresses refused to surrender and they fought severely. v. Утверждение русского владычества на Кавказе. т. 4. ч. 2. Под ред. генерал-майора В. Потто. Время Паскевича. Турецкая война. 1828-1829 годы. Тиф. 1908, pp. 59, 86.

Russo-Turkish war of 1828-1829 gave to Russia control over two Georgian-speaking provinces of Childir Vilayet – Samtskhe (with Akhaltsikhe as principal town) and Javakheti (with Akhalkalaki as principal town). Some of the timariots received land in possession thus obtaining the same rights as the rest of the Georgian aristocracy – only few auxiliary provincial administrative positions were reserved for them. Those working on the state lands preserved the same status.¹⁶ And local commercial classes were too tiny either to protest, or not the changing of constitution. Perhaps, there was enough reason for many Muslim Georgians to leave the Christian Empire. Still, economic reintegration of Georgia to its logical and historical boundaries was in action, progressive from every point of view.

Capture of Artaani/Ardahan fortress while Russo-Turkish war of 1877-1878 again shows Georgians fighting against the Russians.¹⁷ No other signs of local activities are traced. Why? What made Muslim Georgians so indifferent? What happened in the Ottoman Empire towards the midst of

¹⁶ T. Dundua, A. Tabuashvili. Emancipation of the Serfs in the Southern and Southwestern Georgia (Childir Vilayet) (in Georg. with Engl. summary). To the Splendid Hermitage Places of Klarjeti. Special Issue. Proceedings. Institute of Georgian History. Faculty of Humanities. Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, pp. 139-140.

¹⁷ Russian officer reports about enemy forces of about 5000 moving through Shavsheti region after they had left Ardahan. Then they quarrelled with pasha being left with only 700 men, the rest went home, i.e. that was local militia. v. Материалы для описания русско-турецкой войны 1877-1878 гг. на Кавказско-Малоазиатском театре. т. 1. СПб. 1904, p. 337. Next report contains note about militia gathering in Artanuji/Ardanuç. v. Материалы для описания русско-турецкой войны 1877-1878 гг. на Кавказско-Малоазиатском театре. т. 1, p. 360.

the 19th c.?

Even up to 1878 the commodity turnover between Muslim Georgia and Georgia proper was prominent. It is well recorded that Southwestern Georgia produced definitely more food than needed just to be sold Northwards, and this was happening while the Ottoman rule.¹⁸ By 1877 even the Chans from Rize district, speaking the Mingrelian/West Georgian language, and having sultan as supreme ruler, “ . . . move intensively to Adjara, Guria, Kartli (provinces of Georgia) and Tiflis itself”.¹⁹ There could be only one way – that is economic reintegration of Georgia. That is also why the Muslim Georgians were so indifferent towards the Ottomans.

Due to the Russian advance, the sites of Batumi, Artvini and Artaani²⁰ were left by many Turks from former provincial

¹⁸ С. С. Эсадзе. Историческая записка об управлении Кавказом. т. 2. Тиф. 1907, p. 260.

¹⁹ I. Chavchavadze. Ottoman Georgia (in Georg.). “Iveria”. April 21, 1877. №8, p. 11.

²⁰ Places where the Georgians dwelt and captured by the Russians were divided into two newly formed provinces (область): that of Kars and Batumi. в. С. С. Эсадзе. Историческая записка об управлении Кавказом. т. 2, pp. 256, 258, 260; Ekv. Takaishvili. Archaeological Expedition of 1907 in Kola-Oltisi and Changli (in Georg.). Paris. 1938, p. 3. Province of Kars included the following Georgian historical provinces: Tao, Kola, Artaani, Erusheti, Photskhovi (С. С. Эсадзе. Историческая записка об управлении Кавказом. т. 2, p. 261; Ekv. Takaishvili. Archaeological Expedition of 1907 in Kola-Oltisi and Changli (in Georg.), p. 3; Ведомость о количестве коренного населения Карсской области въ 1904 году. Памятная книжка и адресъ-календарь Карсской области на 1906 годъ. Карсъ. 1906 г. №1). Province of Batumi included the following Georgian historical provinces: Adjara, Klarjeti, Shavsheti (С. С.

administration.²¹ So, the Turks and not bilingual Muslim Georgians formed the local administration by that time. That is also why the Muslim Georgians were so indifferent towards the Ottomans.

System of the timars was abolished in the 30s of the 19th c. Former timariots were offered pension instead of land. Still, there was a possibility for them to buy former timar as mulk, i.e. in hereditary possession, from which they would pay taxes to support new regular army.²² Only few Georgian begs, i.e. Muslim Georgian nobles, mostly Khimshiashvilis, are mentioned in the 2nd half of the 19th c. and later, as the subjects of Tsar.²³ That means as follows: Georgian timariots failed to get the mulks. Later, the Russians allotted only some of them, receiving pension, with the lands.²⁴

Very feudal in essence, local Muslim élite suffered from the other changes too. Legal equality, now introduced in

Эсадзе. Историческая записка об управлении Кавказом. т. 2, p. 260).

²¹ We know for sure that former Turkish administration evacuated itself from the town of Kars. v. National Archive of Georgia. Central Historical Archive. F 1438. Descr. 1. From the Material Collected by B. Esadze. Case 712. Emigration and Migration in the Province of Kars (in Russ.), p. 3. This model can be used for the whole province.

²² M. Svanidze. History of Turkey (1299-2000) (in Georg.). Tb. 2007, pp. 289-290, 313.

²³ Ekv. Takaishvili. Archaeological Expedition of 1907 in Kola-Oltisi and Changlin (in Georg.), p. 17. Most of the population are Muslim Georgians, and the begs are Khimshiashvilis – that is what he tells while describing Oltisi district (окыр) in the province of Kars.

²⁴ e.g. Only small part of land in Batumi district (окыр) was private (13 500 desetinas from total 345 594). The rest is state property. v. A. Bendianishvili, M. Samsonadze, S. Kokrashvili, D. Tchumburidze, O. Janelidze. Russian Colonialism (in Georg.). Tb. 2008, p. 170.

the Ottoman provinces, cut their privileges at provincial level. Here is the whole story narrated by “Iveria”, very popular in the 19th c. Georgian newspaper, issued in Tbilisi/Tiflis: “. . . now sultan’s government decided to deal with the begs. In 1856 they summoned the leaders of the Georgian nobles (the begs) to Istanbul. The request was as follows: old family charters were needed to be checked and substituted by the new ones. The begs, willingly presenting all the charters, signed by the Georgian kings, sultans or the shahs, thought of sultan’s grace. As soon as the the government cheated out of these charters, they locked them in archives saying the words of Tanzimat: all the subjects of the Empire are equal before the law.”²⁵ “With Tanzimat and legal equality being established by the Ottomans, the aznauris (Georgian nobles) lost their privileges. The begs started to receive the pension and aznauris became equal to the peasants”.²⁶ That is also why the Muslim Georgians were so indifferent towards the Ottomans.

The Muslim Georgians, what did they receive after being incorporated into the Russian Empire?

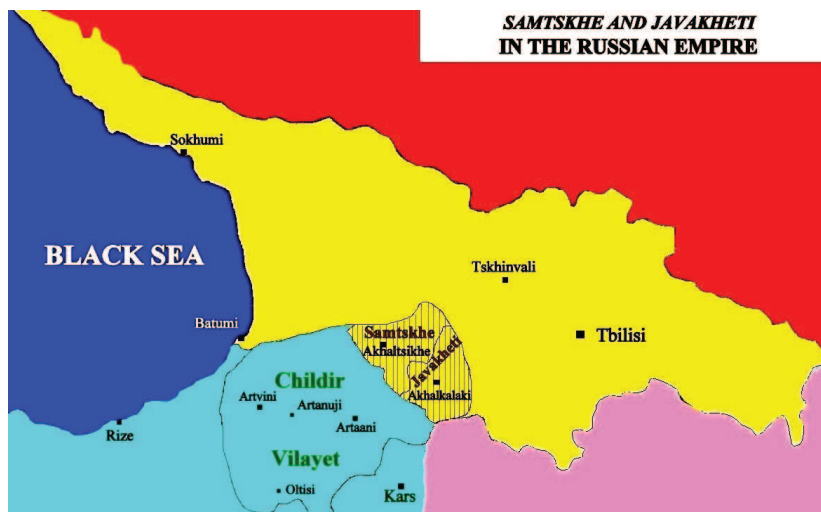
- 1) There was land reserved for some of the former begs and membership in local militia
- 2) Peasants remained mostly at the state lands.
- 3) And all they joined the Christian Georgians.

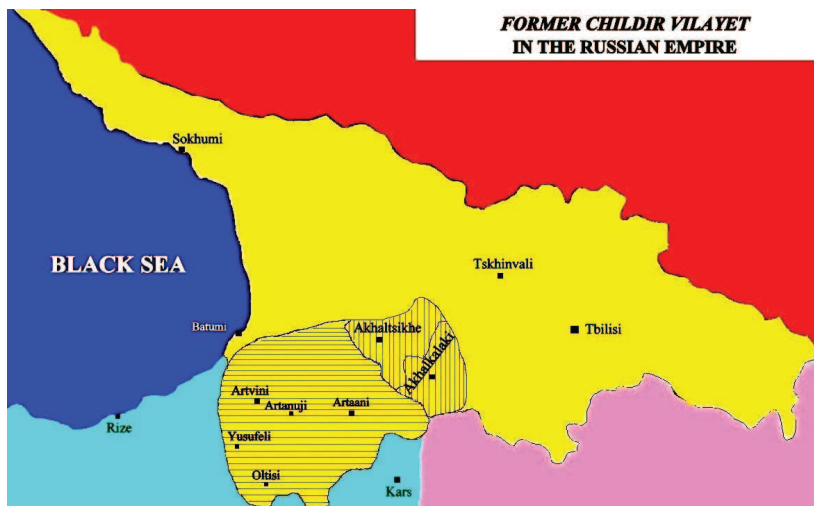
²⁵ P. Umikashili. Ottoman Georgia. Adjara (in Georg.). “Iveria”. May 26, 1877. №13, p. 14.

²⁶ P. Umikashili. Ottoman Georgia. Shavsheti (in Georg.). “Iveria”. June 30, 1877. №18, p. 9.

რუკები/Maps

Tedo Dundua

**Georgian State.
History and the
Perspectives**

გამომცემლობა „მერიდიანი“

ალ. ყაზბეგის გამზ. №47

ტელ. 2391522

e-mail – meridiani777@gmail.com